

אשם שניתק לרעייה (הב)

אשם שאינו ראוי להקרבה כאשם והוא מיועד להבאת עולה

קרבת אשם שבעליו מתו, או שבעליו כיפרו על עצמם בקרבן אחר במקומו (כגון שהראשון אבד) – אינו ראוי עוד להקרבה בתור אשם, שהרי אשם אינו בא בנדבה, אלא רק בתור קרבן חובה למי שמחויב בכפרתו. מאידך, גם אי אפשר להביאו כקרבן עולה, כי לא לשם כך הוקדש. גם אי אפשר לפדות אותו ולהשתמש בכסף שיתקבל תמורתו לצורך הקרבת קרבן, מפני שקרבן תמים אינו נפדה. לפיכך, יש לשלחו לרעות בשדה עד שיארע בו מום הפוסל אותו לגמרי מהקרבה, ואז ניתן יהיה לפדותו ולהביאו בדמיו קרבן עולה.

רב הונא בשם רב מחדש שלאחר שנקבע דינו של האשם לרעות – יש לו כבר דין מסוים של עולה, ואם נשחט סתם – כשר לעולה. מסוגיה אחרת (פסחים עג,א) משתמע יתירה מזו, שאפילו בטרם קבעו בית הדין שעליו לרעות הרי הוא כשר מדאורייתא לעולה, מעצם העובדה שכבר אינו ראוי לאשם. מסקנת תוספות (ד"ה ניתק) שאכן מדאורייתא כל אשם שבעליו התכפרו בקרבן אחר נחשב כבר כעולה, ורק מדרבנן קבעו שלא יוקרב אלא ירעה עד שיפול בו מום. כדעה זו משתמע גם מדברי הרמב"ם (הלכות פסולי המוקדשין ד,טו).

נושא האשם שניתק לרעייה ידון בהרחבה, ברצות ה', במסכת פסחים דף עג.

מערכה ו. הוריש קרבן בהמה ומנחה לבניו (הב-ו,א)

סתירה, לכאורה, בנוגע לבעלות של היורשים על הקרבן: הדין הראשון הוא, שאם אדם הפריש מנחה ולא הקריבה ומת, וירשו אותו שני בניו – מנחתו קרבה לאחר מותו. מכך משמע, שהמנחה אינה קנויה ליורשים (כי אם היתה קנויה להם – היתה זו מנחת שותפים, שאינה קריבה, כפי שנתבאר). נמצא שכל הקרבנות הבאים לאחר מיתה אינם קנויים ליורשים, וממילא משתמע שגם אינם מכפרים עליהם.

הדין השני שהובא בשם רבי יוחנן הוא, ששני בניו שירשו קרבן – אינם עושים תמורה. ממימרה זו משתמע שהקרבן קנוי ליורשים, והם נחשבים כשותפים בו, ולפיכך אינם יכולים להמיר בבהמה זו (היות ושותפים אינם יכולים להמיר, כמבואר לעיל).

הגמ' מתרצת, שאמנם הקרבן אינו קנוי ליורשים ואינו חשוב כקרבן של שותפים, אך מכל מקום גזירת הכתוב היא שאין שני יורשים ממירים ("אחד ממיר ואין שניים ממירים"). על כך הקשה רב אסי, שעצם העובדה שירוש אחד יכול להמיר את קרבן אביו, מוכיחה שהוא קונה אותו ומתכפר בו, שאם לא כן – כיצד הוא ממיר? הרי רבי יוחנן עצמו, במימרא נוספת, אמר שרק המתכפר בקרבן יכול לעשות תמורה! הגמ' מתרצת קושיה זו ואומרת, שאמנם אין הקרבן מכפר על היורש כפרה גמורה ("מקיבעא"), ולכן אינו נחשב בעלים גמורים של הקרבן ואין הקרבן קנוי לו, ומשום כך מנחה של שני יורשים קרבה ואינה כמנחת השותפים; ומכל מקום הקרבן מכפר על היורש כפרה קלושה ("מקופיא"), ולכן יורש אחד יכול להמיר, שכן לענין זה הוא נחשב כבעליו של הקרבן³.

אחר, ואילו רב פנחס סובר שיש בעלים לאחר מיתה, והיורש של הקרבן נחשב בעליו, ואם הקריבו לשם אדם אחר – הוא חייב להביא קרבן חדש. הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין טו,טו) פוסק כרבה, והקורן אורה (שם) מסביר שפסק כן על פי סוגייתנו, ממנה מוכח שליוורשים אין בעלות ממשית על הקרבן, שלא כדעתו של רב פנחס. וראה עוד בחזון איש זבחים סי' א סק"ה, שדן בדעתו של רב פנחס, ובחמדת דניאל כאן.

אדם שהפריש קרבן הראוי לבוא בנדבה, כגון עולה או שלמים, ומת קודם שהקריבו – חייבים היורשים להביא את הקרבן במקומו, כיון שחלה כבר חובת הקרבה על קרבן זה¹. לעומת זאת, אדם שהתחייב בקרבן חטאת או אשם והפרישו ומת – אין היורשים יכולים להביאו במקומו (משנה קינים פ"ב מ"ה; תוספתא ערכין פ"ג ה"ח), משום שחטאות ואשמות אינם באים לאחר מיתה בעליהם, כי "אין כפרה למתים"².

סוגייתנו עוסקת ביורשים המביאים את קרבן אביהם שמת, והיא דנה על מעמד היורשים בקרבן זה: האם הם נחשבים כבעליו של הקרבן, והאם הם מתכפרים בו. לשאלות אלו השלכות על היכולת של היורשים לעשות תמורה, או להביא מנחה במשותף.

סוגיית הגמרא

להבנת הסוגיה יש להקדים כמה הלכות: א. בכל הקרבנות אין מניעה שהקרבן יובא על ידי שותפים, פרט למנחה, שנאמר בה: "ונפש כי תקריב" (ויקרא ב,א), ומכאן למדו שרק יחיד מקריב מנחה (מנחות קד,ב). ב. נחלקו תנאים האם יורש ממיר בקרבן אביו (כלומר, האם כשהמיר את בהמת הקדשים של אביו בבהמה אחרת – חלה קדושה גם על הבהמה השנייה) (תמורה דף ב,א, ועוד), ולהלכה נפסק שהיורש ממיר (רמב"ם הל' תמורה א,ה). ג. השותפים בבהמת קרבן אינם יכולים להמירה בבהמה אחרת, ואם המירו – אין בבהמה השנייה קדושה (תמורה יג,א).

בסוגיה הובאו שתי מימרות בשם ר' יוחנן, וביניהן קיימת

1. אם טרם הפריש – הדבר תלוי בשאלה האם "שיעבודא דאורייתא", וראה להלן מערכה י הערה 1.

2. רש"י כריתות כז,ב ד"ה לא יביאנו בנו אחריו, על פי הגמ' להלן ט,ב.

3. בהמשך הפרק (ז,ב) יש סוגיה נוספת העוסקת במעמדם של היורשים בקרבן אביהם. רבא שם אומר שאין שינוי בעלים לאחר מיתה (כלומר: אם קרבן של אדם שמת הוקרב לשם אדם אחר – הקרבן עלה לבעליו, ואין היורש צריך להביא קרבן

מספיקה להחשיב את היורשים כבעלים ושותפין, שאינם ממירים, וזהו טעמא דקרא (מראה כהן; אחיעזר יו"ד מג,ה). מרש"י משתמע שהבין את המסקנה אחרת, שכן כתב (ד"ה ומשני מקיבעא): "כפרה קבועה שיהא יורש בעליו וממש אין להן... אבל כפרה קופיא וצפה ממילא יש להן בו, והלכך ממיר". משתמע שהיורש אינו כבעלים לענין תמורה, אלא שדי בכפרה על מנת להמיר. ממילא, שני היורשים אינם נחשבים כשותפים, וראוי היה שיוכלו להמיר, ועל כן אנו זקוקים עדיין לגזירת הכתוב: "אחד ממיר ואין שניים ממירין" (לחם משנה שם; תוספת קדושה; וכן כתב בפנים מאירות מדעת עצמו ולא בדעת רש"י)⁵.

נדר מנחה ומת בטרם הפריש – האם היורשים מפרישים מנחה מנכסיו?

בקן אורה הסתפק במקרה זה, האם הבנים חייבים להפריש מנחה ולהקריב, כיון שנכסי אביהם משועבדים למנחה זו⁶, או שהם פטורים, כי גם אם יפרישו מנחה מנכסי אביהם – היא תהיה מנחת שותפים, ולא ניתן יהיה להקריבה.

הרדב"ז (הל' מעשה הקרבנות יד,ג) דן אף הוא בנושא זה, ומניח בפשטות שהמנחה שיפרישו תיחשב כמנחת שותפים, שאי אפשר להביאה. מכל מקום, הציע פיתרון לבעיה: לאחר שיחלקו את הנכסים, יביא כל אחד מהבנים מנחה, ויאמרו תנאי, שמנחה אחת תקרב לחובת האב, והאחרת – לנדבה. עוד הציע, שכן אחד ימחל על חלקו במנחה, ואחיו יביא את המנחה לבד, לחובת אביו.

סיכום

מנחת יורשין קריבה, אבל בהמת יורשים אינה עושה תמורה. הגמ' קובעת בתחילה שמנחתם קריבה כי אין להם קניין בקרבן אביהם, ולפיכך אינה מנחת שותפין. על פי זה, היו יכולים גם להמיר, כי אינם שותפים, אלמלא גזירת הכתוב. בסיום הסוגיה נאמר שליוורש יש כפרה מסוימת "מקופיא", ולכן יורש אחד יכול להמיר. נחלקו המפרשים בשאלה, האם לפי מסקנה זו יורשים אינם ממירים כי הם שותפים בכפרה (רמב"ם; תוספות), או שאינם בגדר שותפין כלל, ורק גזירת הכתוב מונעתם מלהמיר (לחם משנה בדעת רש"י; פנים מאירות).

אדם שנתחייב במנחה ולא הפרישה ומת, יש שהסתפקו האם היורשים חייבים להפרישה (קן אורה). ויש שהכריעו שהדבר אינו אפשרי, כי תהיה זו מנחת שותפין, אלא אם כן יעשו זאת באופנים מסוימים שבהם לא תהיה שותפות במנחה זו (רדב"ז).

לענין הכפרה בו. מעתה, כשמת ויש לו בן אחד – יכול הוא לרשת את הקרבן לענין כפרתו מקופיא, אבל שני יורשים אינם מתכפרים כלל, ולכן אינם ממירים. ברם, מרש"י (ד"ה ומשני: "כפרה קופיא... יש להן בו") מבואר שגם לשני יורשים יש כפרה מקופיא.

6. ראה לעיל הערה 1.

מנחת היורשים. בדרך כלל מנחה אינה באה בשותפות, אבל המפריש מנחה ומת – בניו מביאים יחד את מנחתו, כי אין להם בעלות עליה.

למסקנת הסוגיה, מדוע יורשים אינם יכולים לעשות תמורה?

על פי מסקנת הסוגיה, שהיורש מתכפר "מקופיא" ולכן הוא יכול להמיר אף על פי שאינו בעלים ממש, ניתן לכאורה להסביר כך גם את הדין ששני יורשים אינם ממירים: הכפרה מקופיא מחשיבה אותם כשותפים לענין תמורה, התלויה בכפרה, ושותפים אינם ממירים. מעתה, לכאורה אין עוד צורך בגזירת הכתוב: "אחד ממיר ואין שניים ממירים!"

אכן, מתוס' (ד"ה מקופיא) משתמע שהבינו כך את מסקנת הגמ', ובלשונם: "שניהם היורשין הוו מקופיא, לכך מיקרו שותפין ולא ממירין" (וכן בתוס' יומא ג,ב ד"ה אחיו). כך משמע גם מהרמב"ם בהל' תמורה (א,ה), הכותב: "הניח בהמה לשני בניו ומת – הרי זו קריבה ואין ממירין בה, שהרי הם בה שותפין, והשותפין אין עושין תמורה"⁴ (לחם משנה שם בדעת רמב"ם ותוס'; קרן אורה; שפת אמת).

על פי זה, הגמ' במסקנתה מחשיבה את היורשים כבעלים לענין תמורה, ומחלקת בגדרי הבעלות בין מנחה לתמורה: מנחה תלויה בקנין גמור, וליורשים אין קנין גמור, ולכן מנחת היורשים אינה מנחת שותפין. תמורה תלויה בכפרה, ולכן הכפרה מקופיא מחשיבה את היורש כבעלים היכול להמיר, ושני יורשים אף הם בעלים, אלא שהם שותפין, ולכן אינם ממירים (טהרת הקודש). יש שפירשו בדעת הרמב"ם, שמכל מקום עדיין זקוקים אנו לגזירת הכתוב "אין שניים ממירין", כדי ללמוד את גופו של חידוש זה, שהכפרה מקופיא

4. למרות שבהל' מעשה הקרבנות (יד,ג) פסק כהלכה המנוגדת, לכאורה: "הניח מנחה לשני בניו ומת – הרי אלו מביאין אותה".

5. יתכן היה לומר, לדרך זו, ששני יורשים אינם ממירים משום שאינם מתכפרים אפילו מקופיא, וכוחם בקרבן גרוע יותר מזה של יורש יחיד. עיקר המושג של ירושה בקרבן הוא קלוש, שהרי גם לאב שהפריש את הקרבן אין בו קנין גמור, אלא רק